

Postavení muzeí v místní a regionální kultuře

Zdeněk Jírový

V České republice mají muzea více než stoletou tradici a jejich počet se (po určitém závažání na přelomu 80. a 90. let 20. století) v posledních letech zvyšuje. Ve městech, ale i v mnoha menších obcích se stala a dále stávají organickou součástí místní (a regionální) kultury a často jsou aktivními činiteli kulturního života.

ŽIVOT, PAMÁTKY, MUZEA

Většina lidí si uchovává **něco na památku** událostí, dějů a příhod, které jsou pro jejich život významné nebo něčím zajímavé. Ukládáme si rodný list – ale také třeba oblíbenou hračku z předškolní doby, školní vysvědčení či pohlednici z prázdnin od spolužačky, která se nám kdysi líbila. Máme někde pár památek na první setkání s životním partnerem, fotografie příbuzných a přátel, kteří už třeba ani nežijí, rukou psanou modlitební knížku prababičky, odznaky spolků, jejichž členy jsme kdysi byli, památky na dětství našich potomků, na zaměstnání, kterými jsme prošli, na dovolené v místech, kde nám bylo dobře.

Životnost takových osobních památek je obvykle omezená: mnohé z nich se časem vyhodí při stěhování, malování nebo přestavbě bytu. Mnohé, které byly tak důležité pro nás, po naší smrti vyhodí naše děti, jimž nic neříkají – pokud se s těmi, jež jsou pro danou rodinu nejdůležitější, neseznámily už mládí nebo dětství.

CO JE MUZEUM

„Muzeem“ lze označovat v podstatě poměrně nesourodé a v mnoha ohledech nesrovnatelné subjekty. Podle naučného slovníku *Diderot* z roku 1999 je muzeum „*veřejná sbírka uměleckého, kulturněhistorického, přírodního a jiného materiálu a zároveň instituce, která tento materiál sbírá, uchovává, zpracovává a vystavuje, popř. tiskem a přednáškami, zpřístupňuje veřejnosti*“.

Tato definice má z odborného hlediska možná některé nedostatky, ale veřejnost ji víceméně přijímá jako danou. Mezi subjekty, které jejich zřizovatelé označují jako muzea, jsou ovšem ve skutečnosti velké rozdíly. Muzeem je na jedné straně českým ministerstvem kultury zřizované Národní muzeum v Praze, tedy konglomerát několika téměř autonomních oborových muzeí s několika miliony sbírkových předmětů a se stovkami odborných pracovníků. Na druhé straně je pod stejným názvem vystavována i soukromá sbírka pohlednic nebo kávových mlýnků, zřízená jednotlivcem na živnostenský list.

Jestliže tedy mluvíme a píšeme o muzeích, je třeba říci, jaká muzea máme na mysli. V tomto textu jde především o muzea s odborným aparátem a průběžnou odbornou činností – aniž by při tom byla opomíjena existence a kulturně-společenská funkce ostatních muzeí, např. těch, která jsou prostě zveřejněnými sbírkami jednotlivců, občanských sdružení či obcí.

CO PŘEDCHÁZELO

Ve společnosti, „která na to má“, tj. kde jsou lidé, kteří nemusí veškeré úsilí věnovat na to, aby přežili, se tito lidé mohou věnovat různým zájmům – např. sběratelství. Doklady toho jsou známy již z antiky, v našich končinách od středověku u vzdělaných bohatých feudálů, později i měšťanů. Šlo o sbírky kuriozit, uměleckých předmětů, ale i o sbírky zbraní či loveckých trofejí. Základy dalšího vývoje včetně počátků průmyslové revoluce byly inspirovány růstem vzdělanosti. Když byla v pražském Klementinu v roce 1791 uspořádána Průmyslová výstava (první na evropském kontinentu), soustředila především soudobé technické novinky. Expozice byla dočasná, ale stala se příkladem pro pozdější budování nových typů sbírek.

Ekonomický a následně politický vzestup buržoazie v 1. polovině 19. století a od 60. let také možnost zřizovat spolky vedly ke vzniku **muzejních spolků**. Ty usilovaly o sběr a uchovávání dokladů o historii i současném životě obyvatel určitého regionu či lokality s cílem připomenout současníkům stejně jako budoucím generacím souvislosti, jež dnešní život spojují s životem předků. A zároveň podnitit hrdost na historii vlastního národa, země, místa.

U vzniku muzejních a vlastivědných spolků stála obrozenecká inteligence (učitelé, lékaři) a vzdělání zámožní měšťané. Také někteří osvícení příslušníci zemské šlechty se angažovali – zejména při vzniku Vlastenského musea v Čechách (1818) a následně Musea království českého (1854).

Na tyto předchůdce po vzniku Československa navázalo dnešní Národní muzeum. V posledním desetiletí 19. století ale po Čechách, Moravě a Slezsku vznikly stovky lokálních muzeí, zřizovaných muzejními spolky. Mocným impulzem k zakládání veřejných muzeí byla celonárodní příprava „Národopisné výstavy československé“ v Praze v roce 1895 a s tím spojené hnutí za vytváření místních vlastivědných sbírek. Ty se pak staly základem pro nově zakládaná muzea. V té době si stále více lidí u nás uvědomovalo význam muzeí pro poznání sebe sama, vlastní minulosti a jejího vztahu k současnému životu. Proto měla vznikající muzea podporu místních samospráv a také proto se později – obvykle z ekonomických, ale i věcných a politických důvodů – mohla většina spolkových muzeí stát muzei městskými.

Samosprávy většiny měst brzy začaly činnost muzeí dotovat spolu s muzejními spolky, městskými záložnami a spořitelny a příležitostnými mecenáši. Z iniciativy okresních samospráv vznikla také některá muzea regionální, často na bázi tehdejších okresů. Stále existovaly i sbírky soukromé – především uměleckých děl, jež na rozdíl od sbírek v muzeích městských, regionálních a spolkových nebývaly veřejně přístupné a vedle uspokojování zájmu sběratelů sloužily jako způsob investice (významné sbírky uměleckých předmětů si v 1. třetině 20. století pořídily i velké peněžní ústavy, pojišťovny apod.).

Městská, regionální a většinou i spolková muzea byla koncipována především jako **muzea vlastivědná** – snažila se představit místo či region z hlediska jeho historie, kultury, přírody, hospodářství apod. Vedle toho se od konce 19. století postupně začala rodit muzea specializovaná, profilovaná např. jako uměleckoprůmyslová či technická se záměrem pomáhat praktické činnosti řemeslníků, živnostníků a dalších podnikatelů. Postupně vznikala také muzea oborová, zaměřená podle zájmu zakladatelů.

Jako samostatná kategorie vznikala muzea výtvarného umění – galerie, které soustřeďují a veřejnosti zpřístupňují umělecká díla. U nás to byla jako první **Sbírka starého umění** (1796), první předchůdce dnešní **Národní galerie v Praze**.

Veřejně přístupná muzea byla považována za instituce kulturně osvětové, proto byla také podporována z veřejných rozpočtů (obcí, okresů, ale i státu, a to v některých případech již za c. k. monarchie).

PADESÁTÁ LÉTA A LÉTA NORMALIZACE

*ambalace
50. let*
V 50. letech 20. století došlo v muzeích k několika podstatným změnám. V rámci budování tzv. jednotných sítí kulturně výchovných zařízení byla prakticky všechna muzea začleněna do sítě muzeí centrálních, krajských a okresních; muzea v dalších místech byla obvykle přičleněna k muzeím okresním jako pobočky. S tím došlo i k často podstatným přesunům sbírkových předmětů s cílem budovat tematické expozice – což však v horším případě vedlo i k rozvratu některých sbírek, cíleně budovaných řadu let. Zároveň s tím byly rozpuštěny téměř všechny muzejní spolky.

Určitou „předností“ tohoto řešení bylo v té době ekonomické zabezpečení odborně vybavených muzeí a státem zaručená podpora jejich sbírkotvorné a badatelské činnosti. Výraznou „vadou na kráse“ bylo, že se řízení a organizační opatření v sektoru muzeí dostaly do rukou zřizovatelů – de facto úředníků národních výborů a jejich ideologických nadřízených. Navíc tzv. Soběslavský plán ministra informací Václava Kopeckého z počátku 50. let požadoval, aby byla činnost osvětových institucí (samozřejmě včetně muzeí) chápána jako činnost propagandistická ve smyslu ideologie vládnoucí strany. Byrokratické řízení a ideologizace činnosti muzeí do značné míry otupily zájem obyvatel o to, co se v muzeích dělá, a potlačily zájem laiků o odbornou (např. sbírkotvornou) spolupráci s muzei.

V kulturně-historické sféře začal být kladen důraz na pokrokové tradice nevolného lidu a následně dělnické třídy, jejíž skutečné i různě zkreslované tradice se v 70. a 80. letech staly v krajských muzeích základem pro budování tzv. siní tradic revolučního dělnického hnutí. Expozice s obdobným zaměřením vznikaly i v muzeích okresních. Zejména do těchto muzeí a expozic byly směřovány návštěvy školní mládeže.

Jaksi ze setrvačnosti byla v období normalizace podporována odborná činnost muzeí a profesionálních muzejních pracovníků, a to zejména v „neideologických“ resp. „méně ideologických“ oborech – v přírodních vědách, národopisu – či v technických a uměleckých sbírkách. Tam, kde se našli lidé se zájmem o věc, odborně kvalifikovaní, ideologicky nezátížení a pracovití, často dosáhli i mezinárodního úspěchu.

Přínosem bylo, že vznikla některá další specializovaná muzea – jako regionální muzea lidové architektury –, skanzeny (po již desítky let existujícím skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm vznikly další skanzeny ve Strážnici, Přerově nad Labem, Kouřimi, Zubrnici, na Veselém kopci či v Třebízi). Bylo také založeno již světově proslulé Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi nebo Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě.

Odborná činnost spočívala především v práci sbírkotvorné a výzkumné, menší pozornost byla věnována způsobům a účinnosti prezentace muzejních sbírek. Mnoha muzeím a jejich pracovníkům se zdálo (a některým se dosud zdá), že péčí o soustředování, ochranu, zkoumání a vystavení sbírkových předmětů (eventuálně jejich uložení do depozitáře) muzeum splnilo své zadání v plném rozsahu. Konečkonců nadřazeným orgánům bylo dost lhostejné, jestli lidé muzea navštěvují se zájmem a jaké trvalejší dojmy si z nich odnášejí. Za výstavy a expozice, jež skutečně návštěvníky oslovily, obvykle nebyly odměny ani zvýšené příspěvky do rozpočtu instituce; pochvala přicházela spíše za počiny ideologické povahy (nebo za takové, které se jako „státotvorné“ tvářily).

Školami organizované návštěvy muzea byly povinné a pozornost mládeže tomu odpovídala – stejně jako tomu odpovídaly dojmy, které si děti a mladí lidé z muzeí odnášeli. Většina jednoduše uvítala, že odpadly některé méně oblíbené předměty, se školní látkou si to, co v muzeu viděli, spojili jen málokterí, touhu do muzea se někdy vrátit vzbudily tyto exkurze jen výjimečně. Podobně před pár lety prohlásila náměstkyně primátora jednoho krajského města: „Nevím, proč bych se měla na tu zaprášenou veverku ve skříni chodit dívat znova.“ (Přestože v některých muzeích tento přístup k práci a k návštěvníkům ještě přetrvává, dá se říci, že jeho nositelů postupně ubývá a že jsou již ve svých názorech více či méně oťeseni.)

DEVADESÁTÁ LÉTA

Muzejníci – na rozdíl od divadelníků a dalších – po roce 1989 neusilovali o masové odstátění státních odborných muzeí; nedožadovali se jejich municipalizace, natož privatizace. Věděli (nebo alespoň tušili), že provoz muzeí a zachování jejich sbírkotvorných a dalších odborných činností nejsou levné a že města ani soukromníci na to nemají.

STARONOVÁ I NOVÁ MUZEA

Některá původně městská muzea se stala muzei okresními a dnes znovu získávají své někdejší postavení. Některá bývalá městská muzea se z pozice poboček okresních muzeí vrací mateřským městům (Boskovice, Říčany), jiná pobočkami zůstala (Telč, Polná). Jsou zřizována i muzea nová – např. v některých okresech, kde bylo okresní muzeum v jiném než okresním městě (Břeclav, Benešov).

Na různých základech začala vznikat také muzea v malých obcích. V Čestvicích na Strakonicku založil předseda MNV již někdy v 70. letech v budově zámku, kde výbor sídlil, spolu s občany vlastně ilegálně docela zajímavou vlastivědnou sbírku – dnes „regionální pamětní síň“. V Zubří na Vsetínsku měli od poválečných let památník činnosti partyzánských skupin. V 90. letech z něj udělali **obecní muzeum**, oprostili ho od některých partyzánských mýtů a přiblížili realitě, ale také jej doplnili o expozici před lety světo-

známé zuberské krajky. Ve středočeských Máslovicích zase napadlo starostku využít název obce, a tak v prostorách místní knihovny vzniklo Malé Máslovické muzeum másla, které pořádá zajímavé výstavy z minulosti obce.

ZTRÁTY

Činnost některých muzeí ovlivnily restituční, protože řada exponátů byla navracena původním majitelům. Rozšířeným negativním jevem jsou také krádeže movitých kulturních předmětů – nejen v muzeích, ale i v památkových objektech, kostelích apod. –, prováděné zhusta na objednávku ze zahraničí skupinami organizovaného zločinu. V některých regionech dosáhly míry, kterou odborníci srovnávají s drancováním za třicetileté války. To vedlo mj. ke vzniku zákonů upravujících prodej a vývoz kulturních předmětů a po zkušenostech s jejich uplatňováním v praxi ke snahám o novelizaci legislativy. (Bezprostředně po listopadovém převratu bylo bohužel pseudoliberalisticky zamítnuto legislativní opatření, které by na pár let zavedlo embargo na vývoz starožitností do zahraničí. Např. poválečné zkušenosti Itálie přitom dokázaly, že tento postup může do určité míry vývozy omezit a také umožnit pachatele efektivněji stíhat.)

Počátkem 90. let se začalo s přípravou systémových opatření k ochraně movitého kulturního dědictví, tento proces však brzdila mj. neexistence **konceptu ochrany** a její rozvíjení „za pochodu“. Především tu ale byl nedostatek finančních prostředků vyčleněných na vytváření, nákup a instalaci technických systémů ochrany míst, kde jsou předměty uloženy. Velmi pomalu vznikala i opatření vedoucí k dokonalejší evidenci a obrazové dokumentaci sbírek či k propojenější spolupráci muzejníků a památkářů s policií a celníky i v mezinárodním měřítku. Právní ochrana movitého kulturního dědictví byla z různých (včetně ideologických) důvodů zanedbána především na začátku 90. let. Nevratké ztráty kulturního dědictví jsou značné.

Mnohá muzea v posledních letech postihly také přírodní pohromy – povodně na severní a východní Moravě a nedávno v jižních, středních a severních Čechách. Jejich následky se budou za nesmírných nákladů odstraňovat léta, některé ztráty jsou nenahraditelné.

BRÁNA MUZEA OTEVŘENÁ

Nadace Open Society Fund v roce 1997 zahájila cyklus seminářů, na nichž se muzejní pracovníci mohli seznámit se způsoby prezentace sbírkových fondů v tuzemsku neobvyklými a se způsoby práce s veřejností, které by mohly (měly) do muzeí přicházet. Pro mnohé muzejníky to byl zajímavý podnět, pro mnohé šok. Téma „účinné prezentace sbírkových fondů“ bylo nicméně nastoleno a uvidíme zda spolu s jinými impulzy povedl k posílení statutu a činnosti muzeí v místní a regionální kultuře.

TRANSFORMACE A LEGISLATIVA

Více než čtyřicet let činnost muzeí a jejich strukturu upravoval *Zákon o muzeích a galeriích č. 54/1959 Sb.* Zákon mj. určoval strukturu „muzejní sítě“ a vzájemné metodické vztahy ústředních, krajských a okresních muzeí. (S existencí muzeí nestátních zákon vlastně nepočítal, třebaže některá existovala.)

Tento zákon byl v roce 2000 zrušen a nahrazen *Zákonem o ochraně sbírek muzejní povahy č. 122/2000 Sb.* Jím byla zřízena *Centrální evidenci sbírek*, kam jsou zřizovatelé muzejních institucí státu, krajů a obcí povinni přihlásit své sbírky – sbírky dalších muzeí, galerií a památníků v ní evidovány být *mohou*, pokud o to zřizovatel sbírky požádá. Pro evidování sbírky je nutné mít v pořádku základní evidenci (ta nebyla a ani dosud není všude na potřebné úrovni). Také pro nakládání s evidovanými sbírkami platí zákonem stanovený režim, jehož smyslem je především uchovat celistvost sbírkových celků.

Podle dostupných informací je nyní v Centrální evidenci sbírek evidováno tři sta sbírek zahrnujících šedesát milionů sbírkových předmětů.

V tomto sektoru v současné době platí především následující legislativní normy:

- *Zákon o Národní galerii v Praze č. 148/1949 Sb.*
- *Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů č. 122/2000 Sb.*
- Provděčí vyhláška Ministerstva kultury k výše uvedenému zákonu – č. 275/2000 Sb.
- *Zákon o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty č. 71/1994 Sb.* ve znění zákona č. 122/2000 Sb.
- *Zákon o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků č. 101/2001 Sb.*
- *Zákon o vývozu některých kulturních statků z celního prostoru Evropských společenství č. 214/2002*

Jedním z nedostatků legislativních a organizačních (nejen) transformací posledního desetiletí – což se samozřejmě neomezovalo na muzejní sektor – byla skutečnost, že se řada věcí prováděla *an passant*, bez zřetelné a obecně známé koncepce cesty a jasných cílů. (U některých lidí vzbuzovaly nechutenství už výrazy „koncepce“ a „plán“, přestože bez nějaké koncepce a plánu na její realizaci by si sami „netransformovali“ ani vlastní byt, natož vlastní podnik.) V řadě případů tomu asi jinak být nemohlo, protože na stole neležel nějaký všeobecně přijímaný model dejme tomu žádoucí cílové struktury odborně vedených muzeí v České republice a ani nebylo známo, že by na něm někdo pracoval.

O problému „jak to bude dál se státem zřizovanými muzei“ se léta psalo, muzejníci o něm s obavami diskutovali, zajímaly se i radnice a okresní úřady, ale – jak se zdálo většině z nich – nikdo jim srozumitelně (a včas) neodpovídal. Ministerstvo kultury posléze reagovalo jen na otázku, jak to bude s muzei, která zřizuje, připravovalo a v roce 2000 prosadilo zákon o ochraně sbírek. Ten ovšem neřešil otázku, *kdo* bude novým zřizovatelem odborných muzeí, dosud spadajících pod pravomoc státu (a v těchto muzejích jsou ony sbírky především).

Až koncem 90. let začalo být zřejmé, že muzea dosud zřizovaná ministerstvem kultury budou, až na specializované výjimky, převedena pod působnost krajů. Ještě nějakou dobu však trvalo, než byl zveřejněn záměr, že stát předá krajům také okresní muzea (a ještě déle trvalo, než to parlament schválil). Lze pochopit, že nebylo možné *s předstihem a s určitostí* říci, jak všechno dopadne, protože o tom konečnou rozhodovala především Poslanecká sněmovna, a ta mohla i sebelepší záměry ministerstva kultury zvrátit – jak to ostatně několikrát udělala.

REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY A MUZEA

V reformě veřejné správy došlo v posledních několika letech k podstatným změnám. Především se výrazně snížil počet muzeí zřizovaných státem. Tak byla zákonem z ministerstva kultury na kraje převedena všechna muzea krajská a také okresní úřady na ně (v souvislosti se svým zánikem) převedly prakticky všechna muzea okresní. Ministerstvo kultury nadále zřizuje patnáct muzeí, galerií a památníků – pražské Národní muzeum, Národní galerii v Praze, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, Památník národního písemnictví, Moravské zemské muzeum v Brně, Slezské zemské muzeum v Opavě, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Památníky Lidice a Terezín a další.

Tento převod vlastnických práv do rukou krajské samosprávy lze považovat za přednost potud, pokud se starost o odborně vybavená a odborně pracující muzea dostává blíže k občanům, jimž je určena. Určité riziko je samozřejmě v tom, že zastupitelstva krajů, která nejsou zvyklá pečovat o kulturu a až příliš často ji považují za problém stojící někde na konci fronty žadatelů o podporu, si s muzei nemusí vždy vědět rady.

Bude mimořádně záležet na schopnostech profesionálních muzejníků, krajských úředníků pro kulturu i krajských kulturních komisí a občanských sdružení z této sféry, nakolik budou schopni formulovat informace, zdůvodňovat racionální požadavky a obhajovat je. Jak nedávno pravil jeden zkušený praktik: „Jde o to, aby radní muzeum podpořili nejen v době, kdy jim v rozpočtu zbývají peníze, ale aby nezačali rozprodávat muzejní sbírky v situaci, kdy jim bude v rozpočtu něco scházet.“

SMYSL EXISTENCE MUZEÍ V MÍSTNÍ KULTUŘE DNES

Smysl je dnes vlastně stejný jako na konci 19. století, kdy většina odborných muzeí vznikala. Rozdíl je samozřejmě ve způsobech jejich práce – včetně způsobů prezentace jejich sbírek a práce s veřejností.

- identifikace*
presence
reintegrace
- Za nejdůležitější (ačkoli ne vždy vědomý) lze považovat záměr přispět k identifikaci místní komunity s místem, prostředím a historií lokality, v níž žijí občané patřící – vědomě či jen fakticky – do místní komunity. Je to snaha posílit vědomí souvislosti generací, poskytnout poučení pro nové generace o životě předků a o vývoji společnosti.
 - Je tu přítomna i touha po prezentaci lokality a regionu obyvatelům i návštěvníkům a obvykle i související snaha využít muzeum jako subjekt cestovního ruchu.
 - Jde ale také o prezentaci výsledků osobního nebo skupinového sběratelského úsilí o uchování společensky významných nebo zajímavých hodnot, popř. i o jejich komerční využití.

Ne všechna muzea a jejich zřizovatelé definují smysl své existence právě takto – nicméně spíše jen výjimečně je jejich zaměření pouze komerční (jako většinou v případě muzeí voskových figurín, sexu a jiných kuriozit). Různé druhy veřejně přístupných muzeí mají v místní kultuře svůj význam, a pokud přispívají k naplňování alespoň některého z výše uvedených důvodů pro působení muzeí, mají nepochybně nejen právní, ale i morální právo na existenci i na podporu z veřejných rozpočtů (především místních).

Vztah ke komunitě občanů a zejména vztah k mladé generaci si samozřejmě musí každé muzeum vybudovat samo.

Důvody pro diferencovanou podporu určitých muzeí z veřejných rozpočtů pochopitelně existují. Přednost by měla mít – a také obvykle mají – muzea s vlastivědným a podobným zaměřením, která jsou odborně vedená a vykazují odbornou činnost a výsledky.

POZNÁMKY NIKOLI NA OKRAJ

Profesionalizace muzeí

S počátky Národního muzea u nás souvisí i vznik profese muzejníka – profesionálního odborníka. Pokud v této souvislosti pomineme různé správce uměleckých sbírek jako hraběte Strady u Rudolfa II., jedním z prvních novodobých profesionálních muzejníků u nás byl v 1. polovině 19. století František Palacký jako redaktor muzejního časopisu a jako historiograf Království českého. Tato profese mu umožnila mj. i napsání *Dějin národu českého v Čechách i v Moravě*.

Od té doby o odborných otázkách v muzejních sbírkách veřejných institucí de facto přestávali rozhodovat zapálení amatéři a rozhodující slovo začali mít profesionální odborníci (laikům z řad zřizovatelů zůstalo hlavní slovo v ekonomické problematice).

Čas ukázal, že důraz na odbornost má mnohé přednosti, ale přináší to i některé problémy. Někdy a někde jde o jistou „ztrátu zájmu o skutečný zájem veřejnosti“ a s tím související otupení snahy starat se o existenční zabezpečení muzea, protože někteří odborníci považují za „samozřejmou povinnost“ veřejné správy.

Obec, kraj či stát mají jako zřizovatelé logicky povinnost zabezpečit odbornou činnost jimi spravovaných kulturních institucí. Současně se ale zřizovatel musí zajímat o to, jak tyto instituce oslovují občany = voliče = daňové poplatníky (a jejich děti), co jim nabízejí a poskytují. Jak je přesvědčují o nezbytnosti muzeí a o potřebě vzájemné komunikace. Stručně řečeno, je jisté dobře, že se jeden muzejní odborník zabývá výskytem vzácného brouka na blízkém mokřadu a další rozborem vzácného středověkého rukopisu – ale mylí se, pokud se domnívají, že jen proto zástupci občanů muzeu odhlasují potřebné financování.

Občané – či alespoň jejich zřetelná část – musí být do působení muzea zapojeni; muzeum musí vzbudit zájem veřejnosti o svou činnost, musí ve vlastním i obecném zájmu najít (i pomoci ustavit) skupinu občanů, kteří budou účelně lobbovat za jeho oprávněné potřeby. Ne náhodou v úspěšných muzeích v zahraničí pracují útvary pro styk s veřejností, v nichž se profesionálové starají o popularizaci muzejních akcí, aktivit a činností vůbec, o styk s médií či pedagogy různých typů škol a o akce pro veřejnost, především pro děti a mládež i mimo školní exkurze. Neboť u dětí styk s veřejností začíná. Správně koncipovaný a dobře pracující útvar pro styk s veřejností se vyplácí. V Česku to bohužel zatím zdaleka není běžný názor ani muzeí, ani jejich zřizovatelů.

Počet muzeí stoupá

Nově vznikla a vznikají zejména muzea obcí a měst, občanských sdružení, společnosti s ručením omezeným a podnikatelů pracujících na živnostenský list nebo muzea církví

a nadací. Jsou to většinou veřejně vystavené sbírky nadšenců (jednotlivců i skupin), kteří je obvykle se znalostí věci léta pořízovali a udržovali ve svém volném čase a z vlastních prostředků a dnes mají možnost je představit veřejnosti a také získat (na vstupném i prostřednictvím grantů) finanční prostředky na jejich uchování, údržbu a doplňování.

Podle zřizovatelů a zaměření sbírek se muzea dělí na:

- a. muzea městská a obecní, převážně se zaměřením „vlastivědná“, tj. orientovaná na historii lokality a přilehlého regionu, na jejich přírodu, kulturu a hospodářství
- b. muzea spolková, soukromá a podniková – obvykle specializovaná podle zaměření sbírek, jež jsou formou muzea nabízeny veřejnosti k vidění. Jsou to např.:
 - muzea hasičská (obvykle zřizovaná hasičskými sbory)
 - muzea dopravní techniky (železniční, automobilových či motocyklových veteránů, kočárů, velocipedů ap.); jde obvykle o zveřejněné sbírky občanských sdružení i jednotlivců
 - muzea hornická (mimo muzea v Příbrami obvykle zřizovaná občanskými sdruženími ve spolupráci s hornickými podniky)
 - muzea podniková, představující tradiční výrobky (obuv, sklo, židle, keramiku, porcelán, šicí stroje, automobily Tatra nebo Škoda aj.)
 - další soukromá muzea, představující nejrůznější sbírky jednotlivců – pohlednic, tradičního zemědělského nářadí, mlýnků na kávu, izolátorů pro elektrická vedení i komplexu výrobků automobilky Praga
 - muzea církevní (Diecézní muzeum)

Kultura on-line

V České republice byla nedávno zahájena příprava a postupná realizace projektu „Kulturní dědictví pro všechny – Kultura on-line“, který by perspektivně mohl významně ovlivnit prezentaci kulturního dědictví této země. Podstatou projektu je postupná digitalizace muzejních i knihovních sbírek a jejich prezentace prostřednictvím připravovaného internetového portálu informací z oblasti kultury. Projekt, na němž se vedle Ministerstva kultury ČR podílí Národní knihovna, Státní ústav památkové péče, Asociace muzeí a galerií ČR a řada dalších organizací, byl inspirován jak vládními usneseními ke kulturní politice (č. 401/1999) a k státní informační politice (č. 525/199, 351/2000 a 527/2000), tak již vznikajícími iniciativami v zemích Evropské unie (Velká Británie, Francie), v Severní Americe, v Rusku a jinde.

Projektovaný internetový portál by měl vytvořit ucelený, obecně dostupný a odbornou i obecnou veřejností využitelný systém, který by integroval dosavadní nabídku digitalizovaných informací (včetně registrů, evidencí a databází) muzeí a galerií, památkové péče, knihoven a perspektivně i archivů. Zapojeny by měly být i aktivity z dalších oblastí kultury.

V současné době je digitalizováno asi 300 tisíc stran rukopisů, 120 tisíc stran starých tisků a asi 300 historických map. V případě muzejní oblasti má pro uvedený projekt využitelnou organizační základnu a jisté základy počítačové evidence Asociace muzeí a galerií. Stojí na počátku počítačového zpracování sbírek, zejména digitalizace předmětů. Digitalizací by mělo projít asi 25 % sbírkových předmětů. U každého předmětu se předpokládá textový záznam a jeden až dva audiovizuální soubory.

Organizátoři projektu předpokládají, že v letech 2003–2004 by mělo dojít ke vzniku centrálního technologického pracoviště a k vytvoření metodiky ověřovacího projektu. V dalším období (2005–2010) by měly vzniknout servisní základny v regionech, aby pak projekt mohl probíhat v celé republice. Perspektivně by tímto způsobem mělo být zpřístupněno na 10 milionů stran/obrázků a dalších dat.

POZNÁMKA

Doprovodné grafy k stati Zdeňka Jírového Postavení muzeí v místní a regionální kultuře viz Některé statistické údaje o muzeích (a podobných institucích) v Dodatcích (pozn. editora).

Zdeněk Jírový je od roku 1991 šéfredaktorem měsíčníku *Místní kultura*, který vydává Informační a poradenské středisko pro místní kulturu Ministerstva kultury ČR v Praze. Po totálním nasazení dokončil reálné gymnázium, při práci v továrně studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze dále etnografii a folkloristiku a tančil v souboru Gaudeamus. Posléze působil v Ústavu pro kulturně výchovnou činnost jako vedoucí odboru pro neprofesionální umělecké aktivity.